

ปัจจัยที่สัมพันธ์กับความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตรของมารดาวัยรุ่นหลังคลอดครั้งแรก*

Factors related to parenting stress of primiparous teenage mothers*

ดวงเดือน ดวงสำราญ พย.ม.** อินทิพร ปักเคต พย.ม.***

Duangduean Duangsamran M.N.S.** Intiporn Pakkete M.N.S.***

บทคัดย่อ

การศึกษาเชิงความสัมพันธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตรของมารดาวัยรุ่นครั้งแรก กลุ่มตัวอย่างคือมารดาวัยรุ่นหลังคลอดครั้งแรกที่มาตรวจหลังคลอดที่โรงพยาบาลชุมชนแห่งหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 135 คน โดยการใช้แบบสอบถามเฉพาะเจาะจง เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ความสัมพันธ์โดยใช้ไคสแควร์ และสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน ผลการศึกษาพบว่าความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตร มีความสัมพันธ์ทางลบกับการได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวในการเลี้ยงดูบุตร แต่ไม่สัมพันธ์กับอายุ การศึกษา อาชีพ สถานภาพสมรส รายได้ครอบครัวและพฤติกรรมของบุตร จากการศึกษาสามารถนำไปวางแผนส่งเสริมให้มารดาวัยรุ่นเผชิญความเครียดอย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: ความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตร วัยรุ่นหลังคลอดครั้งแรก

Abstract

This correlation study aimed to explore factors associated with parenting stress in primiparous teenage mothers. Purposive sampling was used to recruit sample of 135 primiparous teenage mothers receiving services at family planning clinic of a community hospital in northeastern Thailand. Data were collected by using questionnaires. The data were analyzed by using descriptive statistics, including frequency, percent, mean, and standard deviation. Chi-Square test and Pearson's correlation coefficient were used to analyze relationships between variables. Results revealed that family supports were negatively significant related to parenting stress. However maternal age, education, maternal occupation, marital status, household income and babies' behavior were not related to parenting stress. The findings of this study suggested planning to help primiparous teenage mothers coping with parenting stress.

keywords: parenting stress; primiparous teenage mothers

*Research Funding from Vongchavalitkul University.

**Lecturer, Department of maternal-neonatal and midwifery nursing, Faculty of nursing, Vongchavalitkul University,

Corresponding Author, E-mail: duangduean717@hotmail.com

***Lecturer, Department of maternal-neonatal and midwifery nursing, Faculty of nursing, Vongchavalitkul University

วันที่รับบทความ: 9 กุมภาพันธ์ 2561 / วันที่แก้ไขบทความเสร็จ: 10 มิถุนายน 2563 / วันที่ตอบรับบทความ: 15 มิถุนายน 2563

Received 9 February 2018 / Revised 10 June 2020 / Accepted 15 June 2020

บทนำ

อัตราการคลอดบุตรของวัยรุ่นทั่วโลก พ.ศ.2561 โดยประมาณคือ 44 คนต่อประชากรหญิงอายุ 15-19 ปี 1,000 คน¹ สำหรับประเทศไทยอัตราการคลอดบุตรในวัยรุ่น พ.ศ.2559-2560 เท่ากับ 39.6 คนต่อประชากรหญิงอายุ 15-19 ปี 1,000 คน² ซึ่งในจำนวนนี้รวมถึงข้อมูลของโรงพยาบาลพิมายด้วย โดยในปี พ.ศ.2559 พบประชากรหญิงอายุ 15-19 ปี ที่มาคลอดบุตรเท่ากับ 48 คนต่อวัยรุ่นหญิง 1,000 คนซึ่งสูงเกินกว่าที่โรงพยาบาลกำหนดเกณฑ์ไว้ (ร้อยละ 18)³

โดยทั่วไปแล้วมารดาเป็นผู้เลี้ยงดูทารกและใกล้ชิดกับทารกมากที่สุด ทั้งนี้เด็กวัยทารกตั้งแต่แรกเกิดถึงอายุ 1-2 ปี ยังไม่สามารถดูแลและช่วยเหลือตัวเองได้ต้องพึ่งพาบิดามารดาหรือ ผู้เลี้ยงดูทุกเรื่อง เช่น การให้อาหาร ความอบอุ่น ความสะอาด การขับถ่าย การนอน การจัดการสภาพแวดล้อมต่างๆ เป็นต้น สำหรับมารดานั้นช่วงเวลาหลังคลอดเป็นช่วงเวลาในการเริ่มต้นความรับผิดชอบในบทบาทมารดา มารดาที่มีบุตรคนแรกมักขาดประสบการณ์ในการเลี้ยงดูบุตร⁴ และต้องเรียนรู้บทบาทใหม่ ต้องใช้ทักษะและความสามารถในการจัดการให้สามารถตอบสนองความต้องการของตนเองและบุตร⁴ ซึ่งมารดาวัยรุ่นอาจเกิดความเครียดได้ง่ายกว่ามารดาผู้ใหญ่⁵ เนื่องจากต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงด้านบทบาทและพัฒนาการด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามวัย และเมื่อไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของบุตร หรือไม่สามารถทำหน้าที่ในการเป็นผู้เลี้ยงดูที่ดี จะส่งผลให้เกิดความเครียดได้ ผลการศึกษาที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นถึงความเครียดจากการปรับตัวของมารดา^{6,7} ความเครียดในสถานการณ์การเลี้ยงดูบุตรเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ถึงแม้จะเป็นภาระหน้าที่และความรับผิดชอบก็ตาม โดยความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตรมาจาก 3 แหล่ง คือ ลักษณะของบิดามารดา ลักษณะของเด็ก และสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน⁸

ปัจจัยด้านลักษณะของมารดา พบว่า อายุ

การศึกษา อาชีพ มีความเกี่ยวข้องกับความเครียด ซึ่งผลการศึกษาพบทั้งที่มีความสัมพันธ์ทางลบ⁹ และทางบวก^{10,11} นอกจากนี้มารดาที่มีความเชื่อมั่นว่าตนเองมีความสามารถในการดูแลทารกและทำหน้าที่เป็นมารดาได้ดีนั้น มักมีความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรต่ำ¹² รวมถึงจำนวนบุตรในครอบครัวที่มากขึ้นทำให้มารดาที่มีความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตรสูงขึ้นได้¹³ เนื่องจากภาระที่เพิ่มมากขึ้นนั่นเอง

ปัจจัยด้านลักษณะเฉพาะของเด็ก ซึ่งเด็กแต่ละคนมีลักษณะพื้นฐานทางอารมณ์เฉพาะตัวและแสดงออกต่างกัน เด็กเลี้ยงยากพบว่ามีลักษณะปรับตัวได้ช้ามักตอบสนองต่อสิ่งเร้ารุนแรงหรือในทางลบ เด็กเลี้ยงง่ายมีลักษณะพื้นฐานอารมณ์ดี ปรับตัวง่ายต่อสถานการณ์ใหม่ๆ และเด็กปรับตัวช้ามีลักษณะพื้นฐานอารมณ์ไม่ดีแต่ไม่รุนแรง และหลีกเลี่ยงสถานการณ์ใหม่ๆ¹⁴ ซึ่งการรับรู้ของมารดาถึงลักษณะพฤติกรรมที่ทารกแสดงออกส่งผลต่อมารดา หากทารกมีลักษณะพฤติกรรมเป็นเด็กเลี้ยงง่ายมารดาที่มีความเครียดในการเป็นมารดาต่ำ¹⁵ ส่วนเพศของเด็กการศึกษาในเด็กก่อนวัยเรียนพบว่าเพศของบุตรมีความสัมพันธ์กับความเครียดจากการเลี้ยงดู¹⁶ แต่ยังไม่พบการศึกษาในเด็กวัยทารก

ปัจจัยด้านบริบททางสังคม สภาพแวดล้อม ได้แก่ การสนับสนุนทางสังคมโดยเฉพาะครอบครัว ช่วยให้มารดาที่มีความพร้อมและสามารถปรับตัวในการเลี้ยงดูทารก มีความสามารถในการเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การศึกษาที่ผ่านมาพบว่ามารดาที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมน้อยมักมีความเครียดในการเป็นมารดา^{17,18} ส่วนโครงสร้างครอบครัวหรือสถานภาพสมรสนั้นผลการศึกษาขัดแย้งกัน โดยมีการศึกษาพบว่าสถานภาพสมรสไม่สัมพันธ์กับความเครียดในการเลี้ยงดูบุตร¹⁹ ในขณะที่อีกการศึกษาหนึ่งพบว่ามีความสัมพันธ์ทางบวก²⁰ นอกจากนี้ยังพบความสัมพันธ์ทางบวกกับรายได้ของครอบครัวที่ไม่เพียงพอ^{21,22}

จากการศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตรที่ผ่านมามีปัจจัยหลายประการที่เกี่ยวข้องหรือมีอิทธิพลต่อความเครียดในการเลี้ยงดูบุตร แต่อย่างไรก็ดีส่วนใหญ่ศึกษาในกลุ่มบิดามารดาที่บุตรมีปัญหาสุขภาพ การศึกษาในกลุ่มที่มีบุตรปกติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัยทารกยังมีน้อย รวมถึงในมารดาที่เป็นวัยรุ่นและมีบุตรคนแรกเช่นกัน ยิ่งกว่านั้นองค์ความรู้ในเรื่องนี้มักพบจากการศึกษาในประเทศซึ่งมีบริบทด้านวัฒนธรรมของการเลี้ยงดูที่แตกต่างจากสังคมไทย อาจมีปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความเครียดจากการเลี้ยงดูในวัฒนธรรมแตกต่างกัน จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตรของมารดาวัยรุ่นหลังคลอดครั้งแรก ในโรงพยาบาลแห่งหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งผลที่ได้จากการศึกษานี้จะเป็นข้อมูลในวางแผนให้การดูแลและส่งเสริมให้มารดาวัยรุ่นครั้งแรกเผชิญความเครียดอย่างเหมาะสม อันจะนำไปสู่การเลี้ยงดูบุตรที่ดีต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านมารดากับความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตร
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านเด็กกับความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตร
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านสังคม-สภาพแวดล้อมกับความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตร

กรอบแนวคิดในการศึกษา

การศึกษานี้ใช้แนวคิดบนพื้นฐานรูปแบบความเครียดของการเลี้ยงดูของ Abidin²³ ซึ่งอธิบายว่าสิ่งที่ก่อให้เกิดความเครียดในมารดาจาก 3 ปัจจัย ได้แก่) ปัจจัยด้านผู้เลี้ยงดู (เพศ สุขภาพ อายุ การศึกษา และเชื้อชาติหรือชาติพันธุ์) ปัจจัยด้านเด็ก (อายุ ทักษะทางสังคม และพฤติกรรมที่มีปัญหา) และปัจจัยด้าน

บริบทที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดู (โครงสร้างครอบครัว ความขัดแย้งในครอบครัว การสนับสนุนทางสังคม และรายได้) โดยนำแนวคิดมาปรับให้สอดคล้องกับการศึกษาความเครียดในมารดาวัยรุ่นที่เลี้ยงดูบุตรวัยทารก ซึ่งในการศึกษานี้เป็นวัยแรกเกิดถึง 2 เดือน และศึกษาเฉพาะมารดาที่เป็นวัยรุ่นหลังคลอดครั้งแรก จึงพัฒนามาเป็นกรอบแนวคิดในงานวิจัยครั้งนี้ โดยเลือกศึกษาปัจจัยที่ยังขัดแย้ง อยู่ในการศึกษาที่ผ่านมา รวมทั้งปัจจัยที่มีการศึกษาน้อยหรือศึกษาในบริบทที่แตกต่าง มีข้อจำกัดในการนำมาอธิบาย ดังนั้นจึงกำหนดตัวแปรที่คาดว่าเป็นปัจจัยที่สัมพันธ์กับความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตรของมารดาหลังคลอดครั้งแรก คือ 1) ส่วนปัจจัยด้านมารดา ได้แก่ อายุ การศึกษา และอาชีพ 2) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องด้านเด็ก ได้แก่ เพศ และพฤติกรรมของเด็ก และ 3) ปัจจัยด้านสังคม-สภาพแวดล้อม ได้แก่ สถานภาพสมรส การสนับสนุนจากครอบครัวในการเลี้ยงดูบุตร และรายได้ของครอบครัว

วิธีการศึกษา

รูปแบบงานวิจัยเป็นการศึกษาเชิงความสัมพันธ์ (correlational study design)

ประชากร คือมารดาวัยรุ่นหลังคลอดครั้งแรก ที่มาตรวจหลังคลอดตามนัด 6 สัปดาห์ หรือพบบุตรมารับบริการตรวจสุขภาพและรับวัคซีนในระยะ 8 สัปดาห์หลังทารกเกิด ที่แผนกผู้ป่วยนอกของโรงพยาบาลชุมชนแห่งหนึ่ง ในจังหวัดนครราชสีมา ในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ.2557 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ.2558

กลุ่มตัวอย่าง คือมารดาวัยรุ่นหลังคลอดครั้งแรกที่ยินยอมเข้าร่วมการศึกษา ขนาดของกลุ่มตัวอย่างคำนวณจากการสุ่มโดยใช้สูตร Yamane กำหนดค่าความเชื่อมั่น 95% จากสถิติจำนวนผู้มาคลอดที่เป็นมารดาวัยรุ่นครั้งแรก ในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ.2555 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ.2556 มีจำนวน 200

คน นำมาคำนวณได้กลุ่มตัวอย่าง 133.33 คน จึงใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 135 คน รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย และตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์ของข้อมูลในส่วนที่ 1-4 ทุกครั้งเมื่อเก็บแบบสอบถามจนกระทั่งครบ 135 ชุด

เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้ 1) มารดาที่มีบุตรคนแรกและอายุไม่เกิน 19 ปี สุขภาพแข็งแรง ไม่มีประวัติความผิดปกติทางด้านสุขภาพจิตในระยะตั้งครรภ์ 2) เลี้ยงดูบุตรด้วยตนเอง 3) สามารถสื่อสาร อ่าน และเขียนภาษาไทยได้ 4) บุตรมีสุขภาพแข็งแรง ไม่มีความพิการแต่กำเนิด 5) บุตรมีน้ำหนักแรกเกิด 2,500 กรัม หรือมากกว่า

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นซึ่งแบ่งเป็น 4 ส่วน ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคลของมารดาและบุตร ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส อาชีพ รายได้ของครอบครัว และเพศของบุตร

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตรของมารดาวัยรุ่นหลังคลอดครั้งแรก ผู้วิจัยดัดแปลงมาจากแบบวัด Parenting stress index-short form (PSI-SF)²³ ของ Abidin เพื่อให้เหมาะสมกับความเครียดของมารดาวัยรุ่นในการเลี้ยงดูบุตรคนแรก โดยถามความรู้สึกที่เกิดจากการรับรู้หรือแปลความหมายเหตุการณ์ต่างๆ ในการเลี้ยงดูบุตรของตนเอง มีจำนวน 18 ข้อ กำหนดการให้คะแนนจาก 5 คะแนน-1 คะแนน ในคำถามเชิงบวก (ข้อ 1, 2, 5, 6, 7, 8, 17, และ 18) และให้คะแนนจาก 1 คะแนน-5 คะแนน ในคำถามเชิงลบ (ข้อ 3, 4, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, และ 16) ซึ่งมีพิสัย 18-90 คะแนน ผู้ที่มีคะแนนมากแสดงถึงมีความเครียดสูง

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามพฤติกรรมของบุตร ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองจากการทบทวนวรรณกรรม เป็น

ข้อคำถามที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้พฤติกรรมอารมณ์ของทารกที่แสดงออกในลักษณะต่างๆ ในช่วง 2 สัปดาห์ที่ผ่านมาจำนวน 10 ข้อ ประเมิน 2 ด้าน คือการกิจวัตรประจำวัน 8 ข้อ (ข้อ 1-6, 8, 9) ด้านการพบคนแปลกหน้า สถานที่แปลกใหม่ 2 ข้อ (ข้อ 7, 10) โดยให้มารดาเป็นผู้ตอบ มีลักษณะคำตอบเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ กำหนดการให้คะแนนจาก 1-5 คะแนน ในคำถามเชิงบวก (ข้อ 1, 2, 3, 4, 5, 6 และ 7) และให้คะแนนกลับด้าน 5 ผกผันลดลง ในคำถามเชิงลบ (ข้อ 8, 9, 10) ซึ่งมีพิสัย 10-50 คะแนน คะแนนรวมที่มีค่าสูง หมายถึง ทารกมีความยุ่งยากในการเลี้ยงดูน้อย เป็นทารกที่มีลักษณะเลี้ยงง่าย คะแนนรวมที่มีค่าต่ำ หมายถึง ทารกมีความยุ่งยากในการเลี้ยงดูมาก เป็นทารกที่มีลักษณะเลี้ยงยาก

ส่วนที่ 4 แบบสอบถามการได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวในการเลี้ยงดูบุตร เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยใช้แนวคิดของเฮาส์ (House)²⁴ ซึ่งจำแนกแรงสนับสนุนทางสังคมออกเป็น 4 ประเภท คือ 1) แรงสนับสนุนทางด้านอารมณ์ 2) แรงสนับสนุนด้านการประเมินคุณค่า 3) แรงสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสาร และ 4) แรงสนับสนุนทางด้านทรัพยากร ซึ่งผู้วิจัยได้นำแนวคิดมาสร้างข้อคำถามโดยถามการรับรู้ของมารดาในเรื่องการสนับสนุนจากครอบครัวด้านต่างๆ ในการเลี้ยงดูบุตร จำนวน 13 ข้อ ซึ่งคะแนนรวมมีพิสัย 13-65 แบบสอบถามที่มีคะแนนมากหมายความว่า การได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวในการเลี้ยงดูบุตรมาก

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

การตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (content validity) ผ่านการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ได้แก่ อาจารย์การพยาบาลเด็ก 1 คน สาขาการพยาบาลมารดา-ทารก 1 คน และสาขาการพยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวช 1 คน ซึ่งผู้วิจัยได้แก้ไขและปรับปรุงตามคำแนะนำ

การตรวจสอบความเที่ยง (reliability) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตรของมารดาวัยรุ่นหลังคลอดครั้งแรก แบบประเมินพฤติกรรมของบุตร และแบบสอบถามการได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวในการเลี้ยงดูบุตรทดลองใช้กับมารดาวัยรุ่นหลังคลอดที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษา จำนวน 30 ราย จากนั้นนำมาหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟ่าของครอนบาค ได้เท่ากับ .93, .90 และ .80 ตามลำดับ

การพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่าง

งานวิจัยนี้ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน โรงพยาบาลมหาราช นครราชสีมา เลขที่ใบรับรอง 030/2014 ผู้วิจัยได้แจ้งให้กลุ่มตัวอย่างทราบถึงรายละเอียดของการวิจัยและสิทธิข้อมูลและคำตอบที่ได้ในการวิจัยนี้ถือเป็นความลับ ผลการวิจัยนำเสนอในภาพรวม ไม่มีการเปิดเผยชื่อและนามสกุลที่แท้จริง และสามารถแจ้งออกจากการวิจัยได้ก่อนที่การวิจัยสิ้นสุดลงโดยไม่เสียสิทธิใดๆ

วิธีการเก็บรวบรวม

ผู้วิจัยส่งหนังสือเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลไปยังผู้อำนวยการโรงพยาบาลที่ทำการศึกษา เมื่อได้รับการอนุมัติผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล โดยจัดเก็บเองพร้อมผู้ช่วยวิจัย แนะนำตนเองและขอคำยินยอมด้วยวาจาชี้แจงวัตถุประสงค์ในการทำวิจัยและประโยชน์ที่ได้รับจากการทำวิจัย ให้ลงนามในแบบยินยอม แล้วจึงอธิบายวิธีการตอบแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่างเข้าใจ โดยใช้เวลาตอบประมาณ 20 นาที ผู้วิจัยตรวจสอบความถูกต้อง ความสมบูรณ์ของข้อมูลของแบบสอบถามทุกฉบับ โดยใช้ระยะเวลาเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ.2557 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ.2558

การวิเคราะห์ข้อมูล

1) วิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของมารดาและบุตรเพื่อแสดงคุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่างและ

ตัวแปรที่ศึกษา โดยใช้ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2) วิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่าง อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส อาชีพ และรายได้กับความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตรของมารดาวัยรุ่นหลังคลอดครั้งแรกโดยใช้สถิติ ไคสแควร์ (chi-square test)

3) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง พฤติกรรมของบุตร และการได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวในการเลี้ยงดูบุตร กับความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตรของมารดาวัยรุ่นหลังคลอดครั้งแรก โดยใช้สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (pearson's product moment correlation coefficient)

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลด้านมารดา

กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 135 คน มีอายุอยู่ในช่วง 15-19 ปี เฉลี่ย 16.60 ปี (SD=1.35) มีระดับการศึกษามัธยมศึกษาตอนต้นมากที่สุด (ร้อยละ 44.40) ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำไร่ (ร้อยละ 41.50) มีสถานภาพสมรสคู่ (ร้อยละ 67.40) และมีรายได้ของครอบครัว 5,000-6,900 บาทต่อเดือนเป็นส่วนใหญ่ (ร้อยละ 54.17) และส่วนมากมีบุตรเป็นเพศชาย (ร้อยละ 69.00)

2. ความสัมพันธ์ระหว่างอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ สถานภาพสมรส รายได้ครอบครัว และเพศของบุตร กับความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตรของมารดาวัยรุ่นหลังคลอดครั้งแรก

พบว่า อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส อาชีพ รายได้ครอบครัว และเพศของบุตร ไม่มีความสัมพันธ์กับความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตรของมารดาวัยรุ่นหลังคลอดครั้งแรก (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลของมารดากับความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตรของมารดาวัยรุ่นหลังคลอดครั้งแรก (n=135)

ปัจจัยส่วนบุคคล	χ^2	df	P-value
1. อายุ	.26	2	.88
2. ระดับการศึกษา	2.74	2	.25
3. อาชีพ	1.32	2	.52
4. สถานภาพสมรส	.72	2	.67
5. รายได้	.14	2	.93
6. เพศของบุตร	.76	2	.64

*p< .05

3. ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของบุตร และการได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวในการเลี้ยงดูบุตรกับความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตรของมารดาวัยรุ่นหลังคลอดครั้งแรก

การได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวในการเลี้ยงดูบุตร มีความสัมพันธ์ทางลบและระดับที่ 1 กับ

ความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตรของมารดาวัยรุ่นหลังคลอดครั้งแรก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r = -0.18$, $p < 0.05$) ส่วนพฤติกรรมของบุตรไม่มีความสัมพันธ์กับความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตรของมารดาวัยรุ่นหลังคลอดครั้งแรก (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของบุตร และการได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวในการเลี้ยงดูบุตรกับความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตรของมารดาวัยรุ่นหลังคลอดครั้งแรก

ตัวแปร	ความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตร	
	ค่าสหสัมพันธ์	P-value
พฤติกรรมของบุตร	.11	.21
การได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวในการเลี้ยงดูบุตร	-.18*	.04

*p<.05

การอภิปรายผลการวิจัย

1. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านมารดา ได้แก่ อายุ การศึกษา อาชีพ กับความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตรของมารดาวัยรุ่นครั้งแรกไม่มีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่าง อายุ 15-19 ปี เฉลี่ย 16.60 ปี (SD = 1.35) ระดับการศึกษามัธยมศึกษาตอนต้นมากที่สุด (ร้อยละ 44.40) อภิปรายได้ว่า ในบริบทที่ศึกษาเป็นสังคมชนบท หลังจากที่เด็กหญิงเรียนจบชั้นประถมศึกษาแล้วนั้น มักถูกมองว่าเริ่มโตเป็นสาวและก้าวสู่วัยผู้ใหญ่อาจดำเนินชีวิตต่อไปโดย

การศึกษาต่อหรือแยกไปมีครอบครัวก็ได้เนื่องจากกลุ่มที่ศึกษามีโอกาสทางการศึกษาจำกัด หากแต่งงานและมีลูกมักถือเป็นเรื่องที่ดีเพราะทำให้มีสมาชิกในครอบครัวเพิ่มขึ้น เพื่อช่วยงานและหารายได้เข้าสู่ครอบครัว และทำให้มีวุฒิภาวะสูงขึ้น จึงทำให้หญิงสาวไม่รู้สึก ไม่แตกต่าง ถือเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่มีครอบครัวและมีบุตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัยรุ่นที่มีอายุ 18-19 ปี ซึ่งเป็นช่วงอายุที่กฎหมายได้กำหนดให้สามารถแต่งงานได้ ส่วนระดับการศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กับความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตรของมารดา

วัยรุ่นครั้งแรกนั้น อธิบายว่าการเลี้ยงดูบุตรเป็นเรื่องการเรียนรู้และการปรับตัวทั้งนี้การที่มารดาเลี้ยงดูบุตรด้วยตนเองมีความเข้าใจเกี่ยวกับสื่อสัญญาณของบุตรมารดาเกิดการเรียนรู้เพิ่มขึ้นและมีการตอบสนองต่อสื่อสัญญาณนั้นอย่างถูกต้องเหมาะสม¹⁰ การศึกษานี้จึงสอดคล้องกับการศึกษาที่ผ่านมาที่พบว่าอายุของมารดาไม่มีความสัมพันธ์กับความเครียดในการเลี้ยงดูบุตร⁹ นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาทำไร่ร่วมกับครอบครัวซึ่งไม่ต้องเดินทางไปทำงานที่อื่นเหล่านี้จึงลดการส่งผลกดดันแก่มารดาส่งผลให้เกิดความเครียดได้น้อย อย่างไรก็ตามก็ตีผลการศึกษานี้พบว่าการศึกษาและลักษณะอาชีพของมารดาไม่มีความสัมพันธ์กับความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตรซึ่งแตกต่างจากการศึกษาที่ผ่านมา ดังนั้นจึงต้องพิจารณาหลายปัจจัยร่วมกันรวมทั้งบริบทที่ศึกษาอีกด้วย

2. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านเด็ก ได้แก่ เพศ ลักษณะพฤติกรรมของบุตรกับความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตรไม่มีความสัมพันธ์กัน อธิบายได้ว่าการมีบุตรคนแรกแม้ว่าเป็นเพศชายหรือเพศหญิงส่งผลต่อความคาดหวังของมารดาหรือครอบครัวได้น้อยเนื่องจากมารดายังมีโอกาสตั้งครรภ์ครั้งต่อไป และในสังคมไทยชนบทไม่มีวัฒนธรรมให้ความสำคัญต่อบุตรเพศใดมากกว่ากัน จึงไม่มีความสัมพันธ์ต่อความเครียดของมารดา ส่วนพฤติกรรมของบุตรซึ่งพบว่าไม่มีความสัมพันธ์ต่อความเครียดของมารดา เช่นกันนั้น ถึงแม้จากการศึกษานี้พบว่าบุตรส่วนใหญ่มีพฤติกรรมค่อนข้างเลี้ยงยาก แต่จากลักษณะครอบครัวของมารดาวัยรุ่นหลังคลอดซึ่งมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย สมาชิกในครอบครัวให้การช่วยเหลือกันในด้านต่างๆ รวมถึงการเลี้ยงดูบุตร เช่น การอาบน้ำให้บุตร เปลี่ยนผ้าอ้อม การซักผ้า การทำงานบ้าน การเปลี่ยนเวรเพื่อดูแลช่วงกลางคืนขณะที่บุตรตื่น โดยเฉพาะการช่วยเหลือในระยะเวลาที่มารดาวัยรุ่นพักฟื้นจากการคลอด จึงช่วยให้ไม่ต้องเผชิญกับความยุ่งยากดังกล่าวเพียงลำพัง ช่วยให้รับมือกับสถานการณ์ดังกล่าวได้ ส่งผลทำให้ช่วยลดความเครียดลงได้ ซึ่งขัดแย้งกับ

การศึกษาที่ผ่านมา ที่พบว่าถ้าทารกเป็นเด็กเลี้ยงง่าย กล่าวคือทารกที่มีลักษณะ ยิ้มแย้ม อารมณ์ดี กิน นอน ขับถ่ายเป็นเวลาไม่ตื่นกหลับต่อสิ่งเร้าใหม่ มารดามีความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรน้อย^{9,10} หรือการศึกษาที่พบว่าพื้นฐานอารมณ์ของทารกมีอิทธิพลโดยตรงกับความเครียดในการเลี้ยงดูบุตร¹³ รวมถึงขัดแย้งกับการศึกษาที่ระบุว่าทารกที่มีพื้นฐานทางอารมณ์เป็นเด็กเลี้ยงยาก ทำให้มารดามีความเครียดในการเลี้ยงดูมากกว่า²⁵

3. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านสังคม-สภาพแวดล้อม ได้แก่ สถานภาพสมรส การสนับสนุนจากครอบครัวในการเลี้ยงดูบุตร รายได้ครอบครัว กับความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตร พบว่า สถานภาพสมรสและรายได้ครอบครัวไม่สัมพันธ์กับความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตร อธิบายได้ว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรสคู่ (ร้อยละ 67.40) และอาศัยอยู่ร่วมกับบิดามารดา มีรายได้และใช้จ่ายในครอบครัวร่วมกัน ค่าใช้จ่ายซึ่งส่วนใหญ่มีรายได้เพียงพอต่อการใช้จ่าย (5,000-6,900 บาทต่อเดือน) จึงก่อให้เกิดความเครียดได้น้อย ขัดแย้งกับการศึกษาที่ผ่านมา²⁶ อย่างไรก็ดีการศึกษานี้พบว่า การได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวในการเลี้ยงดูบุตรมีความสัมพันธ์ทางลบในระดับต่ำกับความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตรของมารดา วัยรุ่นหลังคลอดครั้งแรก กล่าวคือถ้ามารดาวัยรุ่นหลังคลอดครั้งแรกได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวในการเลี้ยงดูบุตรมาก ความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตรมีระดับต่ำ ซึ่งอธิบายได้ว่า การที่สามีและครอบครัวมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือแบ่งเบาภาระมารดาในการเลี้ยงดูบุตร ช่วยให้มารดามีเวลาพักผ่อน หรือทำกิจกรรมอื่นมากยิ่งขึ้นทำให้รู้สึกผ่อนคลาย รวมทั้งการสนับสนุนด้านทรัพยากร เช่น สิ่งของ การให้คำแนะนำต่างๆ ช่วยส่งผลต่อความสามารถในการดูแลบุตรได้ดียิ่งขึ้น การสนับสนุนเหล่านี้จึงช่วยลดความเครียดของมารดาจากการเลี้ยงดูบุตรได้ สอดคล้องกับการศึกษาที่ผ่านมาที่พบว่าความเครียดของมารดาในการเลี้ยงดูบุตรมีมากหรือน้อย ขึ้นกับ

การสนับสนุนทางสังคมในการเลี้ยงดูบุตร มารดาที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมมากย่อมมีความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรต่ำ^{9,27}

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพบว่ามารดาวัยรุ่นหลังคลอดส่วนหนึ่งมีความเครียดจากการเลี้ยงดูบุตรอยู่ในระดับสูงและรุนแรง ควรมีการศึกษาถึงสาเหตุและผลกระทบในมารดากลุ่มนี้ รวมถึงการติดตามอย่างต่อเนื่องเพื่อวางแผนดูแลเพื่อลดความเครียดดังกล่าวอย่างเหมาะสมต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุลที่สนับสนุนทุนวิจัยครั้งนี้

References

1. The UN Country Team Annual Report 2018. Provides an overview of the work of the United Nations Country Team (UNCT): Thailand; United Nations in Thailand; 2018.
2. Health Information Unit, Bureau of health policy and strategy, Ministry of public health, Thailand. Number of total live births and live births in hospital and percentage of live births in hospital per total live births by region and province, 2006–2010. Nonthaburi: Ministry of Public Health, Thailand; 2019. (in Thai)
3. Regional Health Promotion Center 5, Nakhon Ratchasima department of health, Ministry of public health annual report: Nakhon Ratchasima: Printing House; 2018. (in Thai)
4. Punsuwun S, Sungwan P, Monsang I, Chaiban P. Experiences after pregnancy among unmarried adolescents in upper north. Songklanagarind J Nurs 2013; 33(3):17–36. (in Thai)
5. Sunanta S, Yusamran C, Phahuwatanakorn W. Effect of providing knowledge and support primiparous adolescent mother and grandmother on maternal role attainment. JRTAN 2016; 17(2): 125–34. (in Thai)
6. Pungbangkadee R, Parisunyakul S, Kantaruksa K, Sripichyakarn K, Kools S. Experiences of early motherhood among Thai adolescents: perceiving conflict between needs as a mother and an adolescents. J Nurs Res 2008; 12(1): 70–82.
7. Gee CB, Rhodes JE. Adolescent mother's relationship with their children's biological fathers: social support, social strain, and relationship continuity. J Fam Nurs 2003; 17(3): 370–83.
8. Abidin RR. Introduction to special issue. The stresses of parenting. J Clin Child Psychol 1990; 19: 298–301.
9. Manachevakul S, Prasopkittikun T, Sangperm P. Factors predicting parenting stress in mothers of Infants. Journal of nurses' association of Thailand, north-eastern division 2012; 30(1): 53–62. (in Thai)
10. Prasopkittikun T, Tilokskulchai F, Vipuro N. Relationship between selected factors and parenting stress in mothers. Nurs Sci 2010; 28(1): 19–27. (in Thai)
11. Forgays DK, Ottaway SA, Guarino A. et al. Parenting stress in employed and at-home mothers in Italy. JFEI 2001; 22: 327–51.
12. Tahmassian K, Anari M A. The influencing factors of parenting stress in Iranian mothers. IPEDR 2011; 5: 190–92.

13. Ostberg M, Hagekull B. A structural modeling approach to the understanding of parenting stress. *J Clin Child Psychol* 2000; 29(4): 615-25.
14. Thomas A, Chess S. Temperament and development. New York: Brunner/Mazel; 1977.
15. Charoensatsiri R, Chaimongkol N, Pongjaturawit Y. Factors predicting parenting stress in adolescent mothers of first-born infants. *J Prapokklao Hosp Clin Med Educat Center* 2014; 31(2): 105-13. (in Thai)
16. Garcia SA, Ren L, Estraich MJ, Raikes HH. Influence of child behavioral problems and parenting stress on parent-child conflict among low-income families: The moderating role of maternal nativity. *Merrill-Palmer Q.* 2007; 63(3): 311-39.
17. Hong JY, Lee K. The effect of parenting stress on social interactive parenting with a focus on Korean employed mothers' parenting support from ecological contexts. *Child Youth Serv Rev* 2019; 96: 308-15.
18. Sharda AE, Sutherby GC, Cavanaugh LD, Hughes KA, Woodward TA. Parenting stress, well-being, and social support among kinship caregivers. *Child Youth Serv Rev* 2019; 99: 74-80.
19. Cain SD, Combs-Orme T. Family structure effects on parenting stress and practices in the African-American family. *J Sociol Soc Welf* 2005; 32(2): 19-40.
20. Cooper EC, McLanahan S, Meadows OS, Brooks-Gunn J. Family structure transitions and maternal parenting stress. *J Marriage Fam* 2009; 71(3): 558-74.
21. Whiteside-Mansell L, Ayoub C, McKelvey L, Faldowski AR, Hart A, Shears J. Parenting stress of low-income parents of toddlers and preschoolers: psychometric properties of a short form of the parenting stress index. *Parenting: science and practice.* *Clin Psychol* 2007; 7(1): 26-56.
22. Cassells R, Evans WG. Ethnic variation in poverty and parenting stress. *Parental Stress and Early Child Development.* Switzerland: Springer Nature; 2017.
23. Abidin RR. Parenting stress index: Professional manual. 3rd ed. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources; 1995.
24. House JS. Work stress and social support. Massachusetts: Addison-Wesley; 1983.
25. SESCO ML, Moffatt MEK. Situational maternal and infant influences on parenting stress among adolescent mother. *Issues Compr Pediatric Nurs* 2003; 26: 103-22.
26. U.S. Department of Health and Human Services, Health Resources and Services Administration, Maternal and Child Health Bureau, The Health and Well-Being of Children: A Portrait of States and the Nation, 2011-2012. Rockville, Maryland: U.S. Department of Health and Human Services; 2014.
27. Tajai S, Tubsaitong S. Relationships among stress coping strategies, social support, income and stress of autistic children's mothers. *The Journal of the research promotion association* 2013, 4(1): 149-63. (in Thai)